

Doktori (PhD) értekezés tézisei

MAGYAR FAJVÉDŐK

Gyurgyák János

Témavezető: Dr. Romsics Ignác

ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA
Történelemtudományi Doktori Iskola
Eger, 2012.

I. A kutatás előzményei

A disszertáció, amely a magyar fajvédelem ideológiai és politikai történetét járja körül, egyenes folytatása azoknak a kutatásoknak és publikációknak, amelyeket az elmúlt két évtizedben folytattam (*Zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Budapest, 2001, Osiris; valamint *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története*. Budapest, 2007, Osiris). Ezzel a kötettel végződik az a szellemi viaskodás, amelyet az elmúlt majd' két évtizedben a magyar történelem általam intellektuálisan legizgalmasabbnak tartott és legnagyobb kihívást jelentő, ugyanakkor legszövevényesebb és szinte áttekinthetetlenül szerteágazó problémáival folytattam (magyar–zsidó együttélés, antiszemitizmus, magyar nemzeteszme, nacionalizmus, nemzeti-ségi kérdés, magyar jobboldali hagyomány, s annak megújítási kísérletei, s végül most: magyar faj, magyar etnikum).

II. Célkitűzések

A magyar fajvédő ideológia és radikális politikai gondolkodás 1919 után jelentős szerepet játszott a magyar politikai eszmetörténetben. Minden túlzás nélkül mondhatjuk, hogy ez a nézetrendszer jelentős társadalmi rétegek gondolkodását alakította át, hatása a harmincas-negyvenes években sem szűnt meg, s következményeit bizonyos szempontból máig érezzük. A disszertáció megírása során ezt a problémát, tehát a magyar faji-etnikai gondolatot kellett megértenem és interpretálnom. Előző két kötetem viszonylag jól behatárolható kutatási területet jelentett: a zsidó–magyar együttélés problémái, illetve a magyar nemzeteszme elágazásai és útvesztői. Most azonban egyrészt olyan terepre tévedtem, amely a modern biológia-genetika szerint nincs is (emberi fajok közötti különbség), vagy éppenséggel teljességgel vitatott problémakör: etnicitás a történelemben, magyar etnogenezis, etnikai különbségek Magyarországon. Másrészt a magyar

fajvédelem időben, térben és tematikában is egy rendkívül kusza, szerteágazó jelensége volt a két világháború közötti magyar politikának és intellektuális életnek.

III. Vizsgálati módszerek

Módszertanilag az igazi problémát tehát az jelentette, hogy lehet-e egy ennyire széttartó történeti jelenséget, elmosódott, alakatlan formát öltő politikai mozgalmat, ideológiát és sajtót monografikus igénnyel megírni vagy csak megközelíteni a teljesség igényével? Végül azt a megoldást választottam, hogy a disszertáció fő fejezeteiben magyar ébredő és fajvédő típusokat ábrázoltam (Szabó Dezső, Bangha Béla, Méhely Lajos, Gömbös Gyula, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Lendvai István, Milotay István, Héjjas Iván és Prónay Pál), abban reménykedve, hogy ezekből az arcélekből, portrékból és jellemrajzokból kibontakozik a tarkabarka és szövevényes magyar fajvédelem eszme- és politikatörténete. S azokról a problémákról és témákról, amik kimaradtak az így megrajzolt portrékból (elméleti kérdések, historiográfia, magyar eugenika és szociáldarwinizmus, sajtótörténet) a bibliográfiában vagy a bevezetésben írok.

Ebből az általam követett metódusból egyértelműen következik, hogy a fő szövegben nem antikvárius szemléletű adatgyűjtésre, s nem is a jelenség egyszerű kronológikus bemutatására, hanem a lényegi mondandóra koncentráltam. Az életrajzi adatokkal, a másodlagos irodalomra történő utalásokkal, szörszálhasogató vitákkal nem kívántam terhelni a dolgozat főfejezeteit, ezeket a kritikai megjegyzéseimet a bibliográfiai fejezetben mondom el. Számomra tehát az volt a fontos, hogy megkíséreljem megérteni és bemutatni, kik is voltak ezek az emberek, mit akartak, mit gondoltak, s éppenséggel miért gondolkodtak úgy, ahogy gondolkodtak, s legfőképp mi maradt meg abból, amit örökül hagytak, egyáltalán hagytak-e bármit is, amivel kezdhetünk valamit?

A portrék tehát valós, hús-vér emberekről készültek: gondol-

kodókról, ideológusokról, politikusokról, publicistákról, egyházi emberekről, sajtómunkásokról, végrehajtókról és mozgalmárokról. A konkrét fajvédő történeten túl az is rendkívüli mértékben izgatott, hogy egy mozgalmon belül milyen emberi típusokat figyelhetünk meg, s végső soron mi tartja össze ezeket az eltérő jellemű személyeket? A *Héjjas Iván, Prónay Pál és a többiek* címet viselő utolsó fejezet megírása ebből a szempontból különösen nehéznek bizonyult, hiszen Prónay naplóján kívül csak töredékek maradtak fenn a mozgalmárokról és végrehajtókról, s itt még színesebb, szétfolyóbb a kép, mint a főideológusok és a politikusok esetében. Miért is volt elengedhetetlen ennek a típusnak a bemutatása? A magyar fajvédelem megértéséhez nem egyszerűen hozzátartoztak ezek a sokszor arctalan mozgalmárok, hanem annak egyik leglényegesebb összetevőjét alkották. Ezeknek az embereknek a szellemi színvonala, indulatai, előítéletei, gondolkodási módja nélkül ugyanis az egész jelenség érthetlenné válik. Teljességgel félrevezető lett volna ezt a mozgalmat csak Szabó Dezsővel, Bajcsy-Zsilinszky Endrével, Bangha Bélával vagy Donáth Györggyel jellemezni, s mélyen hallgatni arról a bizonyos 'borzasztó tagságról', ami ott kavargot minden politikai mozgalom, de különösen a szélsőséges és radikális irányzatok körül.

IV. Új tudományos eredmények

A magyar fajvédelem, mint politikai mozgalom alapvetően az első világháborút követő *nagy nemzeti összeomlás* következményeként jött létre. Legismertebb politikusai, írástudói és egyszerű mozgalmi tagjai (Gömbös Gyula, Eckhardt Tibor, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kozma Miklós, Lendvai István, Milotay István, Héjjas Iván, Prónay Pál, Kádár Lehel) egy *új politikai nemzedéket* alkottak, mivel jórészt *homo novusok* voltak a magyar közéletben. A fajvédelemnek azonban volt egy másik, ettől részben eltérő ideológiai szála is, amely jóval korábban kezdő-

dött, mint a politikai fajvédelem. Ennek előzményei ugyanis egészen a XIX. század végéig és a századfordulóig nyúlnak vissza. 1919 után ez a két szál szorosan egybefonódott, de a kettőből teljesen egységes ideológiai-politikai mozgalom sohasem lett. Elég, ha csak Szabó Dezső életművére utalunk. A fajvédelem, mint politikai ideológia egyes eszméi, ideái és gondolatai tehát nem a világháború utáni nagy összeomlás termékei, hanem legtöbbször a dualizmus korszakában keletkezett. S olyan nevekkel jellemezhetők, mint Istóczy, Bartha Miklós, Szemere Miklós, Prohászka Ottokár, Bangha Béla, Szabó Dezső, Milotay István. Ezek a keresztény-nemzeti, keresztényszocialista, antiszemita, faji és etnikai nézetek azonban a dualizmus korában még nem álltak össze viszonylag koherens rendszerré, ehhez kellett a világháború veresége, s a trianoni békediktátum sokkja. Teljesen egységes, szerves fajvédő ideológia azonban ekkor sem lett belőle. Ez a bonyolult, összekuszált ideológiai, politikai és szociológiai kép éppenséggel az egyik legfontosabb jellemzője a magyar fajvédelemnek.

A fajvédő politikusok, publicisták, újságírók az ideológiát tehát nagyrészt készen kapták egy náluk valamivel idősebb nemzedéktől, hiszen ehhez eredeti ötletekkel alig járultak hozzá. De eszméi, sajtó- és politikai *mozgalommá* ők tették a magyar fajvédelmet. Szemben a két világháború közötti időszak konzervatív (Bethlen István, Szekfü Gyula, Teleki Pál) vagy éppen liberális (Berzeviczy Albert, Gratz Gusztáv, Vázsonyi Vilmos) gondolkodóival az ő meghatározó élményeik már nem a Monarchiához, hanem az első világháborúhoz fűződtek, így különösebb nosztalgiaát nem tápláltak sem a dualista rendszer, sem pedig a Habsburgok iránt. Ennek következtében a magyar függetlenségi eszmét védelmezték, ebből következően többségükben szabad királyválasztók voltak, de a királyválasztást nem tartották időszerű politikai problémának. Valamennyien Horthy tisztelői és támogatói voltak, akik a nemzeti egységet leginkább benne látták megtestesülni. Harcos nacionalizmusuk, függetlenségi nézeteik miatt a dualizmust sokkal inkább eltakarítandó romnak tartották, sem-

mint követendő példának. A magyar fajvédők legmeghatározóbb és legerősebb életérzései tehát nem a békebeli Monarchiához, hanem az első világháborúhoz, az átélt borzalmakhoz, az erdélyi román betöréshez, de mindenekelőtt a történeti Magyarország tragikus bukásához, végül pedig az októberi forradalom és a kommün valóságához fűződtek, s ez utóbbiakban különösen a magyarországi zsidóság és Károlyi Mihály szerepét ítélték meg és el a leghatározottabban. A romokon új, független, továbbá Habsburgok, arisztokraták és – nagyrészt zsidó – nagytokécek és bankárok nélküli országot kívántak létrehozni, leginkább radikális reformok segítségével. Meghatározó politikusaik ennél fogva alapvetően a parlament meghódítására, a választások megnyerésére, valamint a magyar nép felvilágosítására, felrázására, ébresztésére törekedtek, forradalommal nemigen kacérkodtak. Frontharcosaik, egyesületeik tagsága azonban lázas forradalmi hevületben élt, igaz, ezt legtöbbször csak kalandor akciókban, robbantgatásokban, hecckampányokban, zsidóverésekben vagy nyilvános zsidózásban élték ki. Szerettek a radikalizmus és a szociális forradalmiság álruhájában tetszelegni, de alapvetően középosztályi polgárok vagy kispolgárok voltak, akik a fennálló államot inkább megerősíteni, mintsem lerombolni akarták, már csak faj- és nemzetvédelmi, valamint revíziós okokból is. S különösen szembetűnő ez a jellemvonásuk, ha a harmincas–negyvenes években feltűnt szélsőjobboldali, nyilas és hungarista, majd negyvenes évek végi szélsőbaloldali nemzedékekkel vetjük össze őket, akik szociológiai szempontból is eltértek tőlük, s náluknál radikálisabb társadalom-átalakítást akartak.

A fajvédők egy új Magyarországról álmodoztak, a politikai, társadalmi és a szellemi életben pedig *örsváltásban* gondolkodtak és reménykedtek. Kezdetben hittek abban, hogy Magyarország egyfajta lelki megújulás, nemzeti és faji reneszánsz előtt áll, továbbá a magyar lelkek forradalmát hirdették, s egy 'új magyar ember' megszületésében bizakodtak. Számukra a fajvédelem nemcsak minden 'idegen étvágy hódításának' letörését jelentette, de jelentett egyfajta küzdelmet a szociális kizsákmányolás és

kulturális elnyomás ellen is. A régebbi szakirodalomban a magyar fajvédőket gyakran a *totális fasizmusra törekvő csoportnak* aposztrofáltak (Révai József, Andics Erzsébet, Nemes Dezső és mások), illetve később *úri fasiszták* terminussal illették (Lackó Miklós és mások), ami két okból is félrevezető és hamis. A magyar fajvédő ideológusok többsége – s éppen a legjelentősebbek, mint Bajcsy-Zsilinszky, Eckhardt Tibor, Lendvai István, Szabó Dezső, Donáth György – ugyanis élesen szembefordultak a náci ideológiával, a fasizmussal és a szélsőjobb hazai irányzataival, a nyilasokkal és a hungaristákkal. Másfelől nem teljesen fedi a lényegét a másik, az *úri* jelző sem, bár igaz az a megállapítás, hogy a fajvédők programjának egyik kedvezményezettje éppen a magyar középbirtokos és hivatalnoki osztály volt, s maguk is *középosztályi* életmódot folytattak, semmi okunk azonban arra, hogy kétségbe vonjuk szociális követeléseik komolyságát, amelyekben főleg a hazai parasztság, de bizonyos értelemben a munkásság érdekeiért is kiálltak, ha nem is mindenki, s nem is annyira határozottan és egyértelműen, mint Szabó Dezső, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Eckhardt Tibor. A fajelmélet követői, úri fasiszták, fasiszta nacionalisták stb. meghatározások helyett velük kapcsolatban számomra az *etnikai nacionalista* jelző használata tűnik a legpontosabbnak. A magyar fajvédő ideológusok gondolatainak középpontjában ugyanis a *magyar* középosztály, a kigazda-társadalom, szélesebb értelemben vett parasztság, az utódállamokba szorult népi tömegek, végül pedig a – marxizmus mételyétől megszabadított – munkásság, s nem a felső tízezer állt. Faji-etnikai reneszánszról ábrándoztak, s arról, hogy a nemzeti egység megteremtése, a magyarság belső megújulása elvezethet bennünket a történeti Magyarország helyreállításához, valamint nagyhatalmi státuszunk restaurálásához, amelyre egyébiránt – még Bajcsy-Zsilinszky szerint is – hivatottak vagyunk.

A fajvédők a *faj*, a *nemzet* és a *nép* fogalmakat leggyakrabban felváltva használták, tehát különbséget – legalábbis az esetek döntő többségében – nem tettek közöttük, következésképpen az 1920-as évek fajvédelmében a faj leggyakrabban inkább történeti,

kulturális, mintsem biológiai kategóriaként jelent meg.

Ez az ideológia – tehát a vélt vagy valós külső és belső ellenségekkel szembeni rendíthetetlen fajvédelem, a megcsontosodott magyar társadalommal szembeni gyanakvás, a közép- és az alsóbb néposztályok érdekeinek képviselője és a valóban létező szociális érzékenység másfelől – a nagy összeomlás után *meghatározó* szerepet játszott a magyar politikai eszmetörténetben. A magyar fajvédőkkel tehát új fejezet kezdődött a magyar nemzetről való gondolkodásban. Talán túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a XX. században a tízes évek legvégén, a húszas évek elején, közepén ez a politikai nézetrendszer *jelentős* társadalmi rétegek gondolkodását alakította át vagy befolyásolta. Ugyanakkor a fajvédelem, mint *politikai* mozgalom nem játszott jelentős szerepet az ország életében. A fajvédő párt az 1926. évi választásokon csúfosan megbukott, s politikai vezérük, Gömbös Gyula hamarosan visszakullogott az egységes pártba. Bethlen Istvánnak a húszas évek közepén nem okozott különösebb problémát előbb részleges politikai felhasználásuk, majd partvonalra szorításuk és szétmorzsolásuk.

A kommün internacionalizmusa után többek között a fajvédelem helyezte ismét a magyar politikai gondolkodás középpontjába a *nemzeti kérdést*, továbbá a fajvédelemnek is köszönhető, hogy a magyar nemzet veszélyeztetett helyzete tudatosult, s az internacionális ideológiák háttérbe szorultak. A fajvédők részt vettek a nyugat-magyarországi 'felkelésben', aminek következtében a kormány el tudta érni a nemzetközi fórumokon, hogy kiírják a soproni népszavazást, s ők harcoltak az első sorokban IV. Károly szerencsétlen második visszatérésekor. Végül a fajvédő vezetők derékhadra szembehelyezkedett a nácizmussal és a magyarországi nyilas és hungarista mozgalmakkal. Ugyancsak a fajvédő ideológia állította a politika tengelyébe a *szociális kérdést*, mégpedig nemzeti színezettel. Ebben persze a baloldali pártok és mozgalmak jelentősen megelőzték őket. S két bátor, hősi jellem: Bajcsy-Zsilinszky és Donáth György. Ez az érem egyik, *viszonylag* pozitív oldala. A másik oldalon azonban ennél jóval

több negatívum áll: a polgári társadalom, s általában a polgári szabadságjogok háttérbe szorítása vagy egyenesen semmibevétele; a vezér utáni vágyakozás; a későbbiekben katasztrofális következményekkel járó antiszemitizmus (annak majd' minden formája, tehát a szalon-, az érzelmi, a szelektív, az elkülönítő és kitelepítést pártoló antiszemitizmus, bár a fajvédők döntő többsége ezek közül leginkább a mindenre kiterjedő numerus clausust pártolta); a környező vagy a magyarsággal nem feltétlenül szimpatizáló hatalmak, népek lenézése, differenciálatlan megítélése; az utódállamok gyűlölete; az irracionális gondolkozásra és cselekvésre való hajlam; az erőteljes és leegyszerűsítő historizálás; a mindent politikai szempontból elbíráló primitív tudomány-, irodalom- és művészetszemlélet; a magyar nyelv – Szabó Dezső, Bajcsy-Zsilinszky és Lendvai üdítő kivételével – gyakori kerébe törése, azaz a nyelvi igénytelenség. A magyar fajvédelem politikai gyengesége ellenére tehát – szemben az általános közvélekedéssel – *meghatározó* szerepet játszott a XX. század magyar politikai gondolkodásában, s alapvetően befolyásolta a magyar uralkodó politikai osztály nézeteit, nagy hatással volt a harmincas évek szélsőjobbaldali ideológusaira, de azokkal nem volt azonos, továbbá máig hatóan megváltoztatta a magyarországi zsidóság megítélését, s hatása alól még az olyan alapvetően baloldali ideológiák sem tudták kivonni magukat, mint az 1930-as években induló népi mozgalom. A magyar fajvédelem tragédiája, hogy ami benne előremutató volt (nemzeti önállóság, földosztás, szociális érzékenység), azt mind-mind elmosta az idő, és belefulladt a magyar politika mocsarába, de tarthatatlan nézeteik, a magyar történelemre nézve végzetes gondolataik (antiszemitizmus, vezéri elv, őrségváltás, a polgári szabadságjogok megkérdőjelezése, a szomszédos népek lekezelése stb.) a Horthy-korszak végére egytől egyig valósággá váltak.

A magyar fajvédelem tehát az *egyik* ága volt a magyar radikális és szélsőjobbaldali mozgalmaknak. Politikai szempontból nem nevezhető igazán jelentősnek, de eszmetörténeti szempontból ennél jóval nagyobb hatást gyakorolt a magyar politizáló közvé-

leményre. A disszertációban ezt a két állítást kíséreltem meg bizonyítani. Továbbá azt, hogy a magyar fajvédelem nem volt azonos a harmincas évek nyilas és hungarista mozgalmaival, ez utóbbiak nem egyenes ági leszármazottjai az előbbinek, végül a kettő között nincs megszakítatlan kontinuitás. Bár kétségkívül voltak átfedések, hogy csak a mindkettőnél meglévő virulens antiszemitizmusra, antibolsevizmusra, antiliberalizmusra és militarizmusra utaljak, valamint arra a tényre, hogy a harmincas években a tagság egy – pontosan soha meg nem határozott – rész valóban átlépett a nemzeti szocialista mozgalmakba, de nem mindenki, s főképp nem a meghatározó ideológusok. Legtöbbjük, s itt talán elég Szabó Dezsőre, Lendvai Istvánra és Bajcsy-Zsilinszky Endrére utalni, éppenséggel határozott náci- és németellenes vonalat vitt a harmincas évektől kezdve, igaz, főleg régi fajvédelmi gondolkodással és érvekkel. De a két gondolkodás és politikai mozgalom közötti különbségek teljesen nyilvánvalóak. Talán azt mondhatnánk, hogy a két mozgalom és ideológia ugyanannak a fának (nevezzük talán az egyszerűség kedvéért szélsőjobboldalnak vagy még pontosabban jobboldali radikalizmusnak) két *különálló* ága! Ha ezt a két ágat egynek vesszük, vagy valamiféle fejlődési sorba állítjuk, mint ahogy azt alkalmassint a marxista történetírás évtizedeken keresztül tette, elvétjük az irányt, semmit sem fogunk megérteni a két világháború közötti magyar jobboldal történetéből.

V. Publikációs jegyzék

A) *Önálló művek*

Szende Pál. Paul Szende 1879–1934. Budapest, 1985, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. (Magyar szociológiatörténeti füzetek, 1.) 168 p.

Polányi Károly. Karl Polanyi 1886–1964. Budapest, 1986, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. (Magyar szociológiatörténeti füzetek, 2.) 214 p.

- (Litván Györggyel) *Jászi Oszkár bibliográfia*. Budapest, 1991, MTA Történettudományi Intézete – Századvég Kiadó. 106 p.
- Szerzők és szerkesztők kézikönyve*. Budapest, 1996, Osiris Kiadó. (2. átd. kiad. Budapest, 2005, Osiris Kiadó) 507 p.
- A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó. 788 p.
- Rövidítésszótár*. Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 533 p.
- Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 660 p.
- Magyarország története képekben*. 3 köt. Budapest, 2008, Osiris Kiadó – Magyar Távirati Iroda – Országos Széchényi Könyvtár.

B) Tanulmányok

- Politikai gazdaságtan és gazdasági antropológia. In *Dolgozatok a politikai gazdaságtan köréből*. Budapest, 1980, ELTE, 25–51. p.
- (Tökéczki Lászlóval) Mónus Illés demokrácia-felfogásáról. *Századvég*, 1988. 6–7. sz. 239–243. p.
- (Tökéczki Lászlóval) Egy élet a magyar szociáldemokráciáért. 100 éve született Kéthly Anna. *Kőrösök Vidéke*, 1989. 138–142. p.
- Változások a magyarországi politikai kultúrában. In Václav Belohradsky – Kende Péter – Jacques Rupnick szerk.: *Politikai kultúra és állam Magyarországon és Cseh-Szlovákiában*. Torino, 1991, Giovanni Agnelli Alapítvány, 52–57. p.
- Bal és jobb. Egy politikai-publicisztikai fogalom tündöklése és bukása. *Politikatudományi Szemle*, 1992. 3. sz. 149–155. p.
- Politikai ideológiák. In Gyurgyák János szerk.: *Mi a politika? Bevezetés a politika világába*. Budapest, 1994, Osiris, 262–321. p.
- Miért nincs Magyarországon liberális konzervativizmus? *Világosság*, 1998. 2. sz. 54–60. p.
- A polgári radikálisok és a zsidókérdés. *Világosság*, 1999. 3. sz.

29–39. p.

Karl Polanyi and Oscar Jaszi at the Bécsi Magyar Újság (Viennese Hungarian News). In Kenneth McRobbie – Karl Polanyi Levitt eds.: *Karl Polanyi in Vienna. The Contemporary Significance of The Great Transformation*. Montreal – New York – London, 2000, Black Rose Books, 319–324. p.

Szekfű Gyula és a magyar középosztály problémája. In K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc szerk.: *Léptékváltó társadalomtörténet. Tanulmányok a 60 éves Benda Gyula tiszteletére*. Budapest, 2003, Hermész Kör – Osiris Kiadó, 54–64. p.

Szekfű Gyula nemzetszemlélete. In Ormos Mária szerk.: *Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára*. Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 286–310. p.

Szélsőjobboldaliság a népi mozgalomban. In Romsics Ignác szerk.: *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. Budapest, 2009, 449–473. p.

Szekfű Gyula és a magyar konzervatív hagyomány. In Ujváry Gábor szerk.: *A negyedik nemzedék és ami utána következik. Szekfű Gyula és a magyar történetírás a 20. század első felében*. Budapest, 2011, Ráció Kiadó, 112–135. p.

C) Szerkesztések

Polányi Károly és a Bécsi Magyar Újság. *Medvetánc*, 1981. 2–3. sz. 173–242. p.

Polányi Károly: Egy gazdaságelmélet küszöbén 1. köt. *Cikkek a Bécsi Magyar Újságban, 1921–1923*. Budapest, 1985, ELTE Ókori Történeti Tanszék.

Polányi Károly: Egy gazdaságelmélet küszöbén 2. köt. *Cikkek és tanulmányok, 1907–1919*. Budapest, 1985, ELTE Ókori Történeti Tanszék.

Jászi Oszkár és a Bécsi Magyar Újság. *Századvég*, 1985. 1. sz. 125–201. p.

- (Tökéczki Lászlóval) A magyar szociáldemokrácia múltjából. Válogatás Mónus Illés írásaiból, 1888–1944. *Századvég*, 1987. 3. sz. 158–251. p.
- (Kenedi Jánossal) Válság-idők, szedelőzködő idők, ítéletidők. Válogatás Szabó Zoltán írásaiból. *Századvég*, 1987. 4–5 sz. 217–306. p.
- (Litván Györggyel) From the Correspondance of Oscar Jászi and Karl Polányi. *Danubian Historical Studies*, 1988. 2. sz. 53–76. p.
- (Kövér Szilárdal) *A kommunizmus kilátástalansága és a szocializmus reformációja. Válogatás Jászi Oszkár politikaelméleti írásaiból.* Budapest, 1989, Héttorony Kiadó.
- (Tökéczki Lászlóval) Szociáldemokrata alternatíva. Válogatás Kéthly Anna írásaiból. *Századvég*, 1990. 1. sz. 253–286. p.
- Körkérdés a népi–urbánus ellentétről. *Századvég*, 1990. 2. sz. 141–307. p.
- Könyvek Magyarországon. 1993–1997.* Budapest, 1993–1997. Századvég Kiadó – Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése.
- Mi a politika? Bevezetés a politika világába.* Budapest, 1994, Osiris. (2. átd. kiad. 2003.)
- (Kontler Lászlóval és Ludassy Máriával) *Konzervativizmus, 1593–1872. Szöveggyűjtemény.* Budapest, 2000, Osiris Kiadó.
- (Környei Anikóval és Saly Noémivel) *Élet a régi Magyarországon.* Budapest, 2004, Osiris.
- (Kisantal Tamással) *Történetelmélet.* 2 köt. Budapest, 2006, Osiris Kiadó.
- (Bácskai Verával és Kövér Györggyel) Benda Gyula: *Társadalomtörténeti tanulmányok.* Budapest, 2006, Osiris Kiadó.
- Élet és Halál könyve.* 2 köt. Budapest, 2010, Osiris Kiadó

D) Sorozatszerkesztések

Századvég folyóirat (1985–1992)

'56 (Bak Jánossal, Békés Csabával, Hegedüs Andrással, Litván

Györggyel és Rainer M. Jánossal)
Aetas–Századvég könyvek (Deák Ágnessel)
Ars scribendi (Kenedi Jánossal és Murányi Gáborral)
Libri de libris (Karsay Orsolyával és Monok Istvánnal)
Metamorphosis historiae (Benda Gyulával és Melegh Attilával)
Milleniumi magyar történelem (Benda Gyulával, Bertényi Iván-
nal és Pótó Jánossal)
Mitteleurópa (Kiss Gy. Csabával, Módos Péterrel és Szarka
Lászlóval)
Modern ideológiák
Nemzet és emlékezet (Pótó Jánossal)
Osiris diákkönyvtár (Domokos Mátyással, Ferencz Gyözővel és
Kerényi Ferencsel)
Osiris diákszótár (Tolcsvai Nagy Gáborral)
Osiris kézikönyvek
Osiris könyvtár (Babarczy Eszterrel, Benda Gyulával, Boros Gá-
borral, Csontos Lászlóval, Dolinszky Miklóssal, Domokos
Mátyással, Fejős Zoltánnal, Gábor Lucával, Geréby Györggyel,
Gonda Zsuzsával, Hahner Péterrel, Haraszi Györggyel,
Hunyady Györggyel, Kisbali Lászlóval, Klaniczay Gáborral,
Komoróczy Gézával, Kontra Miklóssal, Körösényi Andrással,
Máté Andrással, Pléh Csabával, Sárkány Mihállyal, Siptár Pé-
terrel, Szántó Zoltánnal, Szijártó M. Istvánnal, Terestyéni Ta-
mással, Török Endrével, Varga Csabával, Voigt Vilmostal,
Wessely Annával, Zalán Vincével, Zlinszky Jánossal és Zó-
lyomi Gáborral,)
Osiris mikrőtörténelem (Benda Gyulával, Klaniczay Gáborral és
Szijártó M. Istvánnal)
Politikusportrék (Stumpf Istvánnal)
Pro minoritate könyvek (Lőrincz Csabával és Németh Zsolttal)
Sapientia humana (Boros Gáborral)
Szabó Zoltán összegyűjtött munkái (Kenedi Jánossal és Sándor
Andrással)
Századvég biográfiák (Hahner Péterrel)
Századvég füzetek

E) Fontosabb interjúk és publicisztikai írások

Kulturkampf. *Magyar Hírlap*, 1993. 294. Mell. I.

Valahol megint utat veszítettünk. *2000*, 1994. 9. sz. 21–25. p.

Egy könnycsepp a Fideszért. *Magyar Hírlap*, 1994. 121. sz. 7. p.

Valami elveszett, avagy az értelmiség árulása. *Kortárs*, 1995. 6. sz. 119–128. p.

Miért nincs nálunk liberális konzervativizmus? *Magyar Nemzet*, 1997. dec. 20. 14. p.

A magyar népi mozgalomról. *Népszabadság*, 2008. nov. 8.

A magyar konzervatív hagyomány. *Népszabadság*, 2009. febr. 7.

A magyar szabadelvűek hagyatéka. *Népszabadság*, 2009. márc. 14.

Minerva baglya. *Népszabadság*, 2009. máj. 31. Mell. 1–4. p.

Jegyzetek

Jegyzetek